

JADWIGA POTRZESZCZ¹

Myśl filozoficznoprawna Mariana Morawskiego SJ – o edycji krytycznej *Podstaw etyki i prawa* opracowanej przez Dawida Kosteckiego²

Wpłynął: 30.08.2025. Akceptacja: 8.09.2025

Streszczenie

Artykuł recenzyjny dotyczy nowego wydania dzieła Mariana Ignacego Morawskiego SJ pt. *Podstawy etyki i prawa* (Warszawa 2025, Akademia Leona Koźmińskiego), opracowanego przez Dawida Kosteckiego. Ukazanie się tej publikacji po 95 latach od ostatniego wydania stanowi ważne wydarzenie naukowe. W artykule podkreślono zarówno ponadczasową wartość myśli Morawskiego, jak i relewantny wkład Dawida Kosteckiego, dzięki której dzieło to ponownie staje się dostępne dla badaczy prawa i filozofii.

Słowa kluczowe: Marian Ignacy Morawski SJ, podstawy etyki i prawa, filozofia prawa, prawo naturalne, etyka, neotomizm, moralność.

¹ Prof. KUL. dr hab. Jadwiga Potrzeszcz – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Polska), e-mail: jadwiga.potrzeszcz@kul.pl; ORCID: 0000-0002-4358-7273.

² Badania wykorzystane w artykule nie zostały sfinansowane przez żadną instytucję.

JADWIGA POTRZESZCZ

The Philosophical and Legal Thought of Marian Morawski SJ – on the Critical Edition of *Podstawy etyki i prawa (Fundamentals of Ethics and Law)* edited by Dawid Kostecki³

Abstract

The review concerns the new edition of Marian Ignacy Morawski SJ's work *Foundations of Ethics and Law* (Warsaw 2025, Kozminski University Press), edited by Dawid Kostecki. The publication of this work, 95 years after its last edition, constitutes a significant scholarly event. The article emphasizes both the timeless value of Morawski's thought and the relevant contribution of Dawid Kostecki, thanks to whom this work once again becomes accessible to researchers in law and philosophy.

Keywords: Marian Ignacy Morawski SJ, foundations of ethics and law, philosophy of law, natural law, ethics, neo-Thomism, morality.

³ The research in this article has not been supported financially by any institution.

„Jesteśmy karłami, którzy wspięli się na ramiona olbrzymów. W ten sposób widzimy więcej i dalej niż oni, ale nie dlatego, żeby wzrok nasz był bystrzejszy lub wzrost słuszniejszy, ale dlatego, iż oni dźwigają nas w górę i podnoszą o całą swoją gigantyczną wysokość”⁴. Jest coś fascynującego w poznawaniu oraz współtworzeniu ponadczasowego dorobku myśli humanistycznej. Osiągnięcia intelektualne naszych poprzedników, ich wkład w proces poznawania prawdy o świecie i prawdy o człowieku, stanowią podstawę do dalszych w tym kierunku działań i pozwalają odkrywać w zmiennej i dynamicznej rzeczywistości trwały grunt, na którym możemy się oprzeć, aby kontynuować rozpoczęte dzieło.

Pomimo dominującego obecnie relatywizmu, ciągle podejmowane są próby odnalezienia tego, co jest uniwersalne, niezmiennie⁵, co stanowi wartość dla człowieka niezależnie od zmiennych czasów i warunków życia⁶. Przedmiotem wciąż podejmowanych wysiłków intelektualnych kolejnych pokoleń uczonych jest również próba odpowiedzi na takie pytania, jak: kim jest człowiek? Czy jest on tylko bardziej rozwiniętym zwierzęciem, którego cała rzeczywistość zamyka się w materialnym świecie? Czy może jednak jest inaczej – człowiek odróżnia się od innych bytów tym, że posiada wolną wolę i dzięki tej wolnej woli nie podlega w zupełności koniecznym prawom przyrody, lecz jest w stanie wyzwolić się spod determinantów biofizycznych. Jako istota wolna i rozumna, potrafiąca rozróżnić dobro i zło, człowiek jest podmiotem moralnym, zdolnym do odpowiedzialności za swoje czyny. Taka kondycja człowieka sprawia, że nie podlega on jedynie koniecznym prawom przyrody, ale sam jest twórcą i podmiotem prawa, dzięki któremu życie społeczne jest w ogóle możliwe. Prawo tworzone przez ludzi powinno w sposób harmonijny wpisywać się w naturalny porządek wszechświata. Ponieważ prawo w swej istocie oznacza porządek, nie powinno się tworzyć prawa, które byłoby sprzeczne z prawem naturalnym, lecz racjonalnie uzasadnione jest dążenie do harmonii obu tych

⁴ Autorem tej powszechnie znanej wypowiedzi wyrażającej stosunek intelektualistów wczesnego średniowiecza do dorobku kultury starożytnych uczonych jest profesor Bernard z Chartres – zob. A. Kijewska, *Karły na barkach olbrzymów...* Pozyskano z: https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://filozofuj.eu/wp-content/uploads/2022/10/agnieszka_kijewska_chartres_1.pdf&hl=pl (dostęp: 20.08.2025).

⁵ Zob. J. Potrzeszcz, *Uniwersalna gramatyka moralności i prawa*, „Forum Prawnicze” 2011, 4–5 (6–7), s. 30–45; też, *Mentalistyczna etyka i jej aplikacja do prawa*, „Teki Komisji Prawniczej – Oddział PAN w Lublinie” 2011, t. 4, s. 118–132.

⁶ Zob. J. Potrzeszcz, *Ważenie wartości w prawie a problem ich absolutności i relatywności*, „Principia” 2015, t. 61–62, s. 107–122.

praw⁷. Harmonia zaś jest możliwa pod warunkiem poznania natury człowieka jako podmiotu prawa.

W nurt tych rozważań doskonale wpisuje się dzieło autorstwa Mariana Morawskiego SJ, pt. *Podstawy etyki i prawa*, które właśnie ukazało się w Wydawnictwie Akademii Leona Koźmińskiego ze wstępem i bardzo dobrym opracowaniem Dawida Kosteckiego⁸. Ostatnio dzieło Morawskiego było publikowane 95 lat temu, ukazało się w 1930 r. nakładem wydawnictwa księży jezuitów. W odniesieniu do własnej współczesności, w której następował – jak zauważył Marian Morawski – „potężny rozwój etyki pozytywistycznej”, dostrzegał on pilną potrzebę opublikowania pracy naukowej, z której czytelnik może uzyskać wiedzę „o tych zasadniczych pewnikach, na których cała filozofia moralna spoczywa i które postępowaniu etycznemu impuls i kierunek dają”⁹. Zdaniem M. Morawskiego: „Nigdy jeszcze doktryna zaprzeczająca wolnej woli, odpowiedzialności, bezwzględnemu pierwiastkowi obowiązku, wyższemu przeznaczeniu człowieka, nie doszła do takiego zaokrąglenia i sformułowania się, jak się to właśnie dzieje pod egidą dzisiejszego pozytywizmu. Nigdy też nie roztaczała się tak szeroko, poza uczelnie filozofii, aż do pism popularnych, do powieści – i aż do szkół średnich. Któż się z nią dzisiaj nie spotyka? Dlatego każdemu powinno leżeć na sercu, żeby sobie o tych żywotnych zagadnieniach prawdziwe i jasne pojęcie wyrobił”¹⁰.

Pomimo upływu niemal stulecia ten „XIX-wieczny spór o wolną wolę, definicję prawa, wolności czy sumienia nie stracił na aktualności. Nurt wczesnego darwinizmu wraca w XXI w. w bardziej wyrafinowanej formie ewolucyjnej filozofii prawa”¹¹. Należy zgodzić się z tezą Dawida Kosteckiego, że „[p]omimo rozwoju nauk kognitywnych, zaawansowanych badań nad mózgiem człowieka oraz sugestywnego przekazu ewolucyjnej filozofii prawa czy etyki ewolucyjnej, filozofia prawa Mariana Morawskiego SJ wytrzymuje próbę czasu i pozwala na odkrycie prawd stałych i niezmiennych”¹².

Aktualne wydanie dzieła Mariana Morawskiego, w opracowaniu Dawida Kosteckiego, jest ważnym naukowym wydarzeniem. Poprzedzone zostało gruntownymi, rzetelnymi studiami autora opracowania nad twórczością Mariana

⁷ Zob. J. Potrzezszcz, *Aksjologia systemu prawa. Teoria i praktyka*, Warszawa 2023, *passim*.

⁸ M. Morawski, *Podstawy etyki i prawa*, wstęp i opracowanie Dawid Kostecki, Warszawa 2025.

⁹ *Ibidem*, s. 36.

¹⁰ *Ibidem*, s. 35–36.

¹¹ D. Kostecki, *Filozofia prawa Mariana Ignacego Morawskiego SJ*, Lublin 2021, s. 15; zob. też W. Załuski, *Ewolucyjna filozofia prawa*, Warszawa 2009.

¹² D. Kostecki, *Filozofia prawa Mariana Ignacego Morawskiego SJ*, s. 15.

Morawskiego, które pozwoliły Dawidowi Kosteckiemu odkryć dla współczesności Mariana Morawskiego jako filozofa prawa¹³.

Opracowanie recenzowanego wydania *Podstaw etyki i prawa* zostało poprzedzone *Przedmową* autorstwa Dawida Kosteckiego, która bardzo dobrze wprowadza czytelnika w problematykę dzieła Morawskiego, trafnie podkreślając m.in., że:

„Myśl Mariana Ignacego Morawskiego SJ zasługuje na swoistą reafirmację, gdyż dzieła wybitnego Jezuita, protoplasty neotomizmu na ziemiach polskich zdają się częściowo zapomniane. Prawda, którą w istocie rzeczy roztacza Morawski przed czytelnikami, to prawda o człowieku, jego złożonej cielesno-duchowej naturze, potrzebie poszukiwania szczęścia, konstytucji bytu, moralności, wolnej woli jako warunku moralności, prawie naturalnym, obowiązku, sumieniu czy wreszcie chrześcijańskiej filozofii życia społecznego”¹⁴.

W dalszej części *Przedmowy* D. Kostecki omawia strukturę dzieła M. Morawskiego, wskazując na dwie części: pierwszą, odnoszącą się do etyki indywidualnej (wolna wola jako warunek moralności; determinizm i jego racje; dowody wolności woli; dwa bodźce czynów ludzkich oraz oparte na nich systemy; przyjemność i powinność; ewolucjonizm jako próba etyki materialistycznej; szczęście i cel dążności moralnej; zakon przyrodzony¹⁵ i sumienie; obowiązek; prawo stanowione), oraz drugą, odnoszącą się do wybranych zagadnień z zakresu etyki indywidualnej oraz etyki społecznej (teoria liberalna a chrześcijańska o państwie; w sto lat po zaprowadzeniu liberalizmu w świecie; narodowość wobec filozofii i wobec chrześcijaństwa; stosunek wojny do etyki; szkoła między rodziną, państwem a Kościołem; kwestia żydowska wobec chrześcijańskiej etyki; pojedynek a etyka; etyka a sztuka).

Wszystkie – poza jednym – wymienione zagadnienia zawarte w *Podstawach etyki i prawa* zostały opublikowane w wydaniu opracowanym przez D. Kosteckiego. Niestety D. Kostecki zdecydował o usunięciu jednego z rozdziałów, a mianowicie rozdziału dotyczącego kwestii żydowskiej wobec chrześcijańskiej etyki. Decyzję o usunięciu tego rozdziału D. Kostecki uzasadnił tym, że uległ sugestii recenzenta wydawniczego, a także uznał, iż emocjonalny ton rozważań M. Morawskiego oraz „ich silne zakorzenienie w klimacie epoki mogłyby sprzyjać recepcji twórczości Morawskiego przez pryzmat prezentyzmu, co w kontekście współczesnych standardów analizy tekstów źródłowych prowadziłyby do uproszczonego i anachronicznego

¹³ Zob. D. Kostecki, *Filozofia prawa Mariana Ignacego Morawskiego SJ*, Lublin 2021.

¹⁴ D. Kostecki, *Przedmowa*, [w:] M. I. Morawski SJ, *Podstawy etyki i prawa*, Warszawa 2025, s. 9.

¹⁵ Pojęciem „zakon przyrodzony” posługiwał się też Antoni Szymański, zob. J. Potrzebszcz, *Sprawiedliwość społeczna w poglądach Antoniego Szymańskiego*, „Studia Prawnicze KUL” 2022, 1, s. 223–245.

ich odczytania”¹⁶. W moim przekonaniu usunięcie jednego z rozdziałów *Podstaw etyki i prawa*, stanowi jednak – wbrew temu, co pisze w *Przedmowie* D. Kostecki – formę cenzury i nadmiernej troski o czytelnika i jego odbiór dzieła. Uważam to za mankament opracowanego przez D. Kosteckiego wydania *Podstaw etyki i prawa*. Jeśli już zdecydował się – co w pełni pochwalam – opracować i opatrzyć wstępem oraz poczynić wszelkie starania, aby wydać i udostępnić współczesnemu czytelnikowi dzieło Morawskiego, to powinien udostępnić to dzieło w całości, nie zaś okrojone, bez jednego z rozdziałów.

Na szczególną uwagę zasługuje bardzo dobrze napisany przez D. Kosteckiego wstęp pt. *Neotomizm i kryzys intelektualny XIX wieku*, w którym przedstawił i omówił klimat intelektualny XIX wieku, zwracając uwagę na takie zjawiska, jak m.in. postęp nauki, warunki ekonomiczne, postęp w dziedzinie wynalazczości, rozwój pozytywizmu i negowanie metafizyki. D. Kostecki zwrócił uwagę na to, że M. Morawski wyprzedził o ponad dwa lata encyklikę Leona XIII *Aeterni Patris* (1879), postulując restytucję myśli św. Tomasza z Akwinu. Po zaprezentowaniu życiorysu Morawskiego Kostecki omówił działalność Morawskiego jako redaktora „Przeglądu Powszechnego”, jako filozofa podejmującego m.in. takie zagadnienia jak stosunek filozofii do religii oraz jako filozofa prawa, u którego ujawniły się zainteresowania także estetyką prawa¹⁷. W podsumowaniu D. Kostecki wykazał ponadczasową wartość dzieła M. Morawskiego: „W XXI wieku, gdy nauki empiryczne ponownie święcą tryumfy, zaś postępujący omniscjentyzm zdaje się zapominać o kondycji człowieka, moim zdaniem, chrześcijańska myśl neotomistyczna stanowi konsolację oraz antidotum na relatywizm etyczny czy prawny. Może warto za Piusem XI powtórzyć zawołanie: *Ite ad Thomam* – „Idźcie do Tomasza”. Dziedzictwo intelektualne Mariana Ignacego Morawskiego SJ nie tylko oddaje ducha czasu, lecz także bez trudu pozwala na poszukiwanie licznych analogii do współczesności”¹⁸.

Refleksja D. Kosteckiego wpisuje się w nurt jego badań nad prawem naturalnym rozwijanych nie tylko w monografii *Filozofia prawa Mariana Ignacego Morawskiego SJ*, lecz także w artykułach poświęconych tradycji tomistycznej i neoscholastycznej¹⁹,

¹⁶ D. Kostecki, *Przedmowa*, s. 13.

¹⁷ Zob. K. Zeidler, *Estetyka prawa*, Gdańsk 2018.

¹⁸ D. Kostecki, *Neotomizm i kryzys intelektualny XIX wieku – Marian Ignacy Morawski SJ jako apologeta Akwinaty*, [w:] M. I. Morawski SJ, *Podstawy etyki i prawa*, Warszawa 2025, s. 31.

¹⁹ Zob. tenże, *The timelessness of Isidore of Seville's thought for the philosophy of law*, „Acta Iuris Stetinensis” 2024, 49(3), s. 37–56.

relacji prawa i moralności²⁰, aksjologii²¹ oraz w popularyzatorskich tekstach i wystąpieniach przypominających znaczenie prawa naturalnego²².

Konkludując, podkreślam zarówno wielką wartość dzieła Mariana Morawskiego pt. *Podstawy etyki i prawa*, które wpisuje się w kanon dzieł klasycznych o ponadczasowej aktualności i dzięki temu walorowi stanowi wyraz wartościowego osiągnięcia w rozwoju myśli humanistycznej, jak i wielką wartość pracy D. Kosteckiego, którego staraniem dzieło to zostało opublikowane.

Z jednej strony, M. Morawski sam wspierał się „na ramionach olbrzymów” z nurtu arystotelesowsko-tomistycznego, z drugiej zaś strony, jego dzieło może dzisiaj być dla współczesnego badacza doskonałym punktem oparcia i rozwoju intelektualnego. Wartość dzieła M. Morawskiego trafnie rozpoznał i naukowo „wykorzystał” D. Kostecki, o czym wprost pisze we wstępie: „Osobiście wiele zawdzięczam Marianowi Ignacemu Morawskiemu SJ, bowiem dzięki eksploracji jego spuścizny intelektualnej dane mi było zgłębić arkaną warsztatu naukowego [...]. Próba rekonstrukcji myśli filozoficznoprawnej Jezuity była frapującym przedsięwzięciem naukowym”²³.

Zachęcam czytelników do lektury i osobistego przeżywania intelektualnej uczy, którą ta lektura – jak ufam – dostarczy. Recenzowana publikacja jest w sposób szczególny adresowana do prawników, filozofów, etyków i wszystkich pozostałych czytelników, którzy chcą czerpać z bogatego skarbcza neotomizmu.

Marian S.J. Morawski. (2025). *Podstawy etyki i prawa* (oprac. Dawid Kostecki) (p. 306). Akademia Leona Koźmińskiego. <https://doi.org/10.7206/9788366502185>

Bibliografia

Kijewska A., *Karty na barkach olbrzymów...* Pozyskano z: https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://filozofuj.eu/wp-content/uploads/2022/10/agnieszka_kijewska_chartres_1.pdf&hl=pl (dostęp: 20.08.2025).

²⁰ D. Kostecki, *Moralność prawa*, [w:] *Słownik Katolickiej Nauki Społecznej*, red. P. Mazurkiewicz, P. Burgoński, K. Sulej, J. Węgrzecki i A. Wysocki, Warszawa 2024, s. 289–291.

²¹ D. Kostecki, *Axiology of the Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997*, „Central European Journal of Comparative Law” 2022, 3(1), s. 119–135; *idem*, *Administrative Law Values—Attempts at Methodological Order*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2023, 32(5), s. 239–248.

²² D. Kostecki, *Prawo naturalne. Archaizm, przeżytek a może zapomniana rzeczywistość?* Pozyskano z: <https://e-civitas.pl/pl/opinie/dr-dawid-kostecki-prawo-naturalne-archaizm-przezytek-a-moze-zapomniana-rzeczywistosc-nagranie> (dostęp: 20.08.2025); *idem*, *Czy prawo naturalne to zapomniana rzeczywistość? Lubelski Podcast Naukowy*. Pozyskano z: <https://www.youtube.com/watch?v=vYdP-MQIMD0> (dostęp: 20.08.2025).

²³ D. Kostecki, *Neotomizm i kryzys intelektualny XIX wieku*, s. 29–30.

- Kostecki D., *Administrative Law Values—Attempts at Methodological Order*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2023, 32(5), s. 239–248. <https://doi.org/10.17951/sil.2023.32.5.239-248>
- Kostecki D., *Axiology of the Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997*, „*Central European Journal of Comparative Law*” 2022, 3(1), s. 119–135. <https://doi.org/10.47078/2022.1.119-135>
- Kostecki D., *Czy prawo naturalne to zapomniana rzeczywistość? Lubelski Podcast Naukowy*.
Pozyskano z: <https://www.youtube.com/watch?v=vYdP-MQIMD0> (dostęp: 20.08.2025).
- Kostecki D., *Filozofia prawa Mariana Ignacego Morawskiego SJ*, Lublin 2021.
- Kostecki D., *Moralność prawa*, [w:] *Słownik Katolickiej Nauki Społecznej*, red. P. Mazurkiewicz, P. Burgoński, K. Sulej, J. Węgrzecki i A. Wysocki, Warszawa 2024.
- Kostecki D., *Neotomizm i kryzys intelektualny XIX wieku – Marian Ignacy Morawski SJ jako apologeta Akwinaty*, [w:] M.I. Morawski SJ, *Podstawy etyki i prawa*, Warszawa 2025.
- Kostecki D., *Prawo naturalne. Archaizm, przeżytek a może zapomniana rzeczywistość?* Pozyskano z: <https://e-civitas.pl/pl/opinie/dr-dawid-kostecki-prawo-naturalne-archaizm-przezytek-a-moze-zapomniana-rzeczywistosc-nagranie> (dostęp: 20.08.2025).
- Kostecki D., *Przedmowa*, [w:] M.I. Morawski SJ, *Podstawy etyki i prawa*, Warszawa 2025.
- Kostecki D., *The timelessness of Isidore of Seville's thought for the philosophy of law*, „*Acta Iuris Stetinensis*” 2024, 49(3), s. 37–56. <https://doi.org/10.18276/ais.2024.49-03>
- Morawski M., *Podstawy etyki i prawa*, wstęp i opracowanie Dawid Kostecki, Warszawa 2025. <https://doi.org/10.7206/9788366502185>
- Potrzeszcz J., *Aksjologia systemu prawa. Teoria i praktyka*, Warszawa 2023.
- Potrzeszcz J., *Mentalistyczna etyka i jej aplikacja do prawa*, „*Teka Komisji Prawniczej – Oddział PAN w Lublinie*” 2011, 4, s. 118–132. <https://doi.org/10.32084/tkp.6373>
- Potrzeszcz J., *Sprawiedliwość społeczna w poglądach Antoniego Szymańskiego*, „*Studia Prawnicze KUL*” 2022, 1, s. 223–245. <https://doi.org/10.31743/sp.13128>
- Potrzeszcz J., *Uniwersalna gramatyka moralności i prawa*, „*Forum Prawnicze*” 2011, 4–5 (6–7), s. 30–45.
- Potrzeszcz J., *Ważenie wartości w prawie a problem ich absolutności i relatywności*, „*Principia*” 2015, t. 61–62, s. 107–122.
- Żałuski W., *Ewolucyjna filozofia prawa*, Warszawa 2009.
- Zeidler K., *Estetyka prawa*, Gdańsk 2018.